

Velduil in een geploegde akker nabij Muntendam. Foto: Ben Koks.

Velduil in Groningen

Door: Ben Koks & Oike Vlaanderen

In de provincie Groningen broeden vrijwel jaarlijks velduilen in grootschalig akkerland. Voor zover bekend komt dat nergens anders in Europa structureel voor. Ten tijde van de grootschalige braaklegging in de jaren 1990-1993, werden tot ieders verbazing broedende velduilen in het akkerland gevonden. De laatste jaren hebben gemiddeld drie tot vijf paartjes velduilen in de Groningse akkers gebroed. Het grootste aantal paartjes bedroeg acht in 2012.

De velduil is met slechts 25 tot 35 paar een schaarse broedvogel geworden in Nederland (Boele et al. 2015). Voorheen was deze uil met de korte oortjes vooral op de Waddeneilanden te vinden. In recente jaren zien we een verschuiving naar het agrarisch gebied, met in 2014 een uitzonderlijke piek in de Friese graslanden, door het grote aanbod aan veldmuizen dat jaar.

Het structurele broeden in de grootschalige bouwlanden heeft te maken met de ontwikkelingen in de Groningse akkerbouwgebieden. De broedende velduilen worden gevonden in de nabijheid van faunaranden en natuurbraakpercelen. Daar kunnen ze voldoende veldmuizen vinden. Broeden doet de velduil voornamelijk in wintertarwe, maar ook in natuurbraakpercelen.

Status van de velduil in Nederland en West-Europa

Rond de eeuwwisseling kwamen naar schatting jaarlijks 30 tot 45 paren velduilen in Nederland tot broeden. Dat is een sterke achteruitgang vergeleken met de periode daarvoor, toen het jaarlijkse aantal

nog zo'n 100 tot 200 paren bedroeg (Bijlsma et al. 2001). Het Waddengebied heeft altijd het hoogste aantal paren gekend ten opzichte van de rest van Nederland. De velduilen komen voornamelijk voor op de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog, op het Friese Noorderleeg en op de brede landaanwinningsswerken langs de Groningse noordkust. Maar ook in het Waddengebied lopen de aantallen gestaag terug.

Elders in Noordwest-Europa is voor zover bekend ook een dalende trend gaande, met uitzondering van Schotland (Bird Life International/European Bird Census Council 2000). Opvallend laag is het aantal gemelde broedparen in Denemarken en Duitsland. Velduilen als broedende akkervogels zijn in recente jaren alleen gemeld vanuit Frankrijk. Daar werden ze uitsluitend in een piekjaar van de veldmuis waargenomen (Arroyo & Bretagnolle 1999).

In de provincie Groningen zijn de velduilen voornamelijk te vinden in de akkervogelkerngebieden in Oost-Groningen. In deze regio komen velduil, grauwe kiekendief en blauwe kiekendief naast elkaar voor.

Velduil die nestelde in een perceel natuurbraak nabij Noordbroek. Foto: Ben Koks.

Velduil op de Hon, Ameland. Foto: Johan Krol.

Foto: Cor Fikkert.

Dit is voor West-Europa een zeldzaam fenomeen. Uit de ontwikkeling in de verspreiding van de velduil valt op te maken dat de soort goed reageert op de aanwezigheid van natuurlijke terreinen in combinatie met bepaalde vormen van natuurbeheer in agrarisch gebied.

Nestplaatskeuze

In de Groningse akkerbouwgebieden zijn nesten van de velduil vastgesteld in percelen natuurbraak, natuurlijk hooiland, in een baggerdepot, in brede faunaranden, op braakliggende bouwgrond, in een droge sloot, en in wintertarwe en wintergerst.

Velduilen maken een eenvoudig nest op de grond. De jongen blijven maximaal twee weken op het nest, daarna lopen ze uit in de omgeving van het nest. Dit is een strategie om de kans op predatie te verkleinen. De jongen worden dan verspreid in een gebied van één tot twee hectare door de ouders gevoerd.

Broedgevallen in het Duitse Rheiderland tonen aan dat het voorkomen van de velduil tot in zekere mate is te voorspellen, mits er aan ecologische randvoorwaarden wordt voldaan. Vrij kort na de introductie van brede faunaranden in Rheiderland, sommige tot wel 50 meter breed, doken er broedende velduilen op in de wintertarwepercelen. Deze situatie heeft vijf jaar geduurd, en de broedparen verdwenen weer nadat het project met brede faunaranden werd beëindigd (Arisz et al. 2009).

We schatten dat in 2014 ongeveer 80 tot 100 paartjes velduil in Nederland een broedpoging hebben gedaan, waarvan zo'n driekwart in agrarisch gebied. In 2014 was in het zuidwesten van Fryslân en sommige andere delen van Nederland een piek in veldmuizenaantallen. Veel velduilen reageerden daarop door in de graslanden te gaan broeden. De kans is reëel dat ze daarmee in een ecologische val terechtkwamen: het gras wordt dermate vaak gemaaid, dat ze in de meeste gevallen niet genoeg

tijd hebben om hun jongen groot te krijgen. Dankzij inspanningen van vogelbeschermers is een aantal nesten beschermd, maar er zijn vermoedelijk veel meer broedende velduilen over het hoofd gezien. Dus of het relatief goede veldmuizenjaar ook een goed velduilenjaar heeft opgeleverd, valt te betwijfelen. In een paar bekende bolwerken (Texel, Oost-Groningen) was de soort nagenoeg afwezig, en in de graslanden was de kans op uitmaaien groot. Uiteindelijk gaat het erom dat een soort voldoende kan reproduceren.

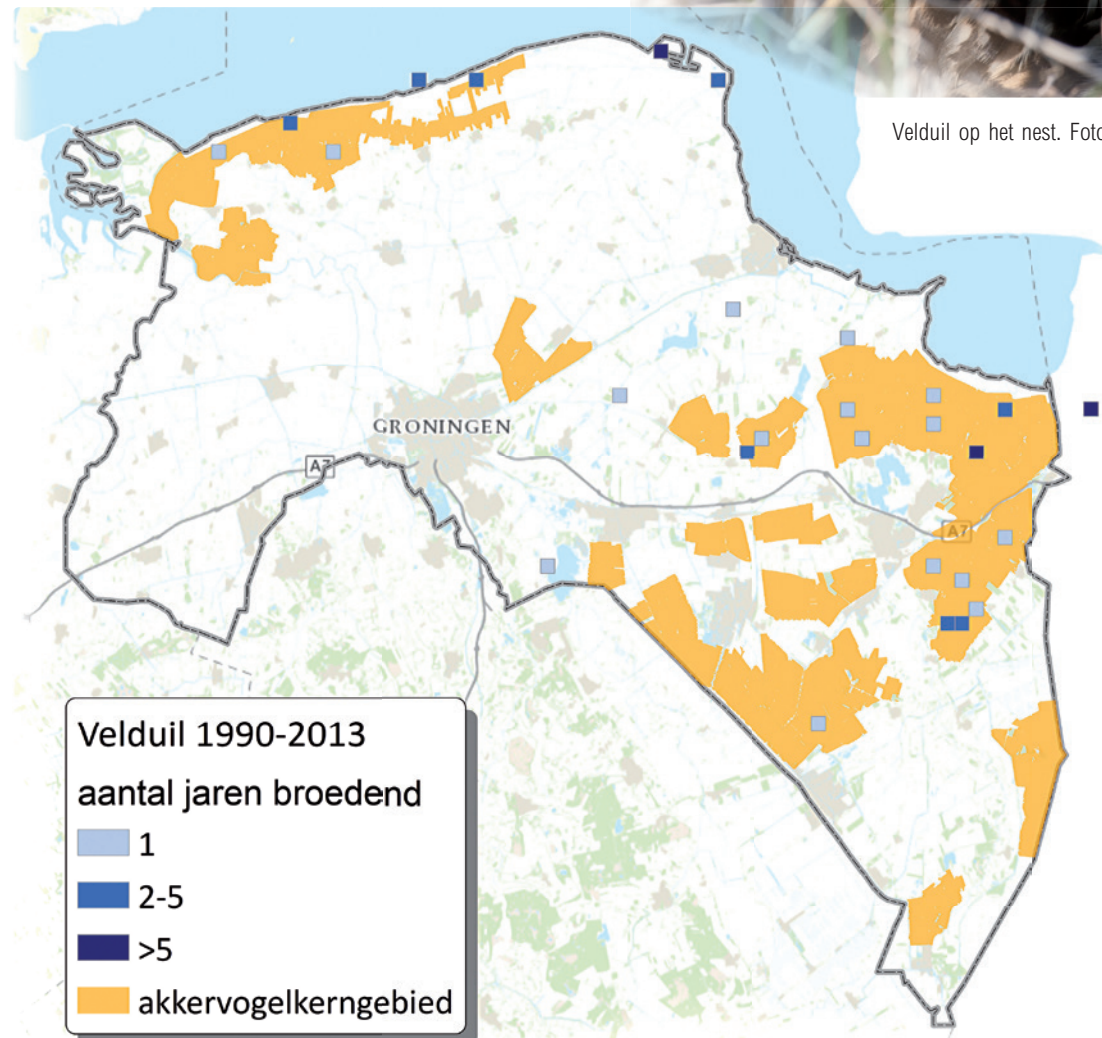
Verspreiding van broedende velduilen in Groningen

In figuur 1 is het aantal broedgevallen van de velduil in de periode 1993-2013 per kilometerhok weergegeven. De hoogste aantallen komen voor in akkervogelkerngebieden en nabij landaanwinningswerken. Opgemerkt moet

worden dat dit de ons bekende broedgevallen zijn. Vaak worden de velduilen gesignaleerd tijdens het intensieve veldwerk rond de grauwe kiekendief. Aangezien velduilen voor een groot deel hetzelfde gebied benutten als de grauwe en blauwe kiekendief, verwachten we dat dit beeld redelijk compleet is. Maar voor aanvullende waarnemingen van velduilen houden we ons aanbevolen.

Velduil op het nest. Foto: André Eijkenaar.

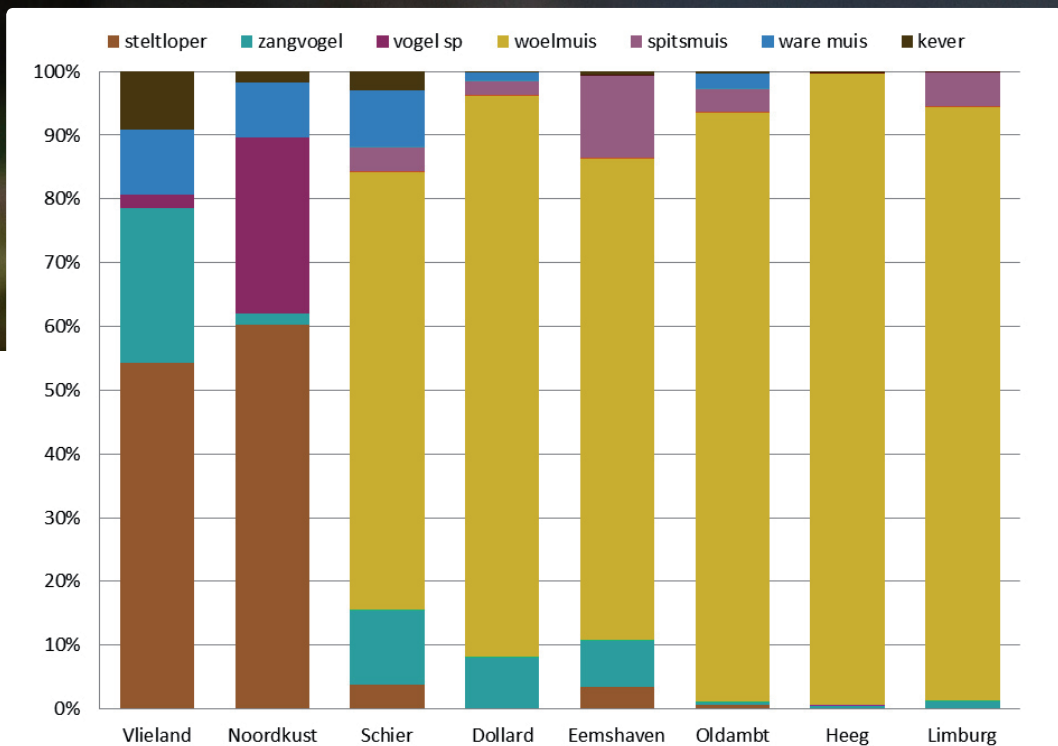

Bronnen: Esri Nederland, Esri, Kadaster, CBS, Min VROM, Rijkswaterstaat en gemeenten: Rotterdam, Breda, Tilburg

Foto: Cor Fikkert

Figuur 2. Dieetkeuze van velduilen in een aantal gebieden in Nederland, gebaseerd op braakballenanalyse.

Dieetkeuze in Nederland

Vanaf 1990 zijn door Werkgroep Grauwe Kiekendief braakballen verzameld op roestplaatsen van velduilen, vooral in de winterperiode. In figuur 2 staat per gebied aangegeven welke prooi-soorten de braakballen bevatten. Het voedsel van velduilen bestaat voornamelijk uit (woel)muizen en vogels. Er bestaan opvallende verschillen in het dieet tussen de gebieden. Dat geeft aan dat de velduil in staat is zich aan te passen aan het voorkomen van prooi-soorten. In topjaren van veldmuizen is er een dominant aandeel van deze woelmuis in het dieet

terug te vinden. In meer gangbare jaren worden er tal van andere prooi-soorten aangetroffen. In het Waddengebied valt op dat daar veel steltlopers bij zitten, vooral bonte strandlopers.

Het dieet van de velduil vertoont parallellen met dat van de grauwe kiekendief in Nederland. De veldmuis is een belangrijke prooi, maar ook een onvoorspelbare. Daarom moeten er in een gebied jaarrond voldoende alternatieve prooien beschikbaar zijn, zoals veldleeuwerik, gele kwikstaart en andere kleine zangvogels.

Bescherming van de velduil

Nu de velduil steeds vaker opduikt in agrarisch gebied, vraagt dat extra oplettendheid van vogelliefhebbers. Door maaiwerkzaamheden is de kans op het verloren gaan van het legsel aanwezig. Nesten zijn echter niet makkelijk te vinden. Zeker als de jongen uitgelopen zijn, maar nog niet vliegen, is het vinden ervan bijna onmogelijk. Indien een nest vermoed wordt, is het zaak om contact op te nemen met de landeigenaar en te vragen wanneer hij van plan is te maaien. Per legsel zal afhankelijk van het stadium waarin het verkeert, een keuze moeten worden gemaakt voor de passende beschermingswijze. Voor tips en informatie kun je contact opnemen met Ben Koks van Werkgroep Grauwe Kiekendief (zie contactgegevens onderaan). Het is overigens een wijd verbreid misverstand dat velduilen structureel overdag jagen. De beste trefkans heb je bij het ochtendgloren en na het avondeten.

Lichtpuntjes zijn er zeker voor de velduil. Ten eerste is door de komst van de veldmuis op Schiermonnikoog het aantal broedpaartjes op dat eiland gestegen van 1-3 naar 5-7 paartjes. Daaruit blijkt dat de velduil snel kan reageren op toename van het voedselaanbod.

Velduilkuiken in grasland in de Eempolder, op 80 meter afstand van de nestlocatie. Foto: Jelle Harder.

Ten tweede toont het structureel voorkomen van broedpaartjes in het grootschalige akkerland van Groningen aan dat het zinvol is als verschillende soorten natuurbeheer op landschapsschaal worden gecombineerd. Ten derde is gebleken dat vrijwilligers met inzet en doorzettingsvermogen van onschatbare waarde zijn om broedgevallen van de velduil te lokaliseren en helpen veilig te stellen. We zijn geïnteresseerd in jullie waarnemingen van velduilen in en buiten de broedtijd.

Contact: info@grauwekiekendief.nl

Literatuur

- Arisz J., B.J. Koks, C. Trierweiler & E.G. Visser. 2009. Ackerrandstreifenprogramm zum Schutz von Ackervogel-arten unter besonderer Berücksichtigung der Feldlerche und Wiesenweihe: Bewertung des Pilotvorhabens in der Rheiderländer Ackermarsch 2004–2007. Rapport Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Scheemda.
- Arroyo, B & V. Bretagnolle. 1999. Breeding biology of the short-eared owl *Asio flammeus* in agricultural habitats in southwestern France. J. Raptor. Res. 33: 287-294.
- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen. 2001. Algemene en Schaarre Vogels van Nederland Avifauna van Nederland 2. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij Utrecht.
- Bird Life International /European Bird Census Council 2000.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer, T. van der Meij. 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon Vogelonderzoek, Nijmegen.

Velduil in Senegal, januari 2015. Werkgroep Grauwe Kiekendief verzamelde tijdens haar meest recente expeditie 52 braakballen van deze nomadische uil, voor zover bekend de eerste keer dat er een serieuze hoeveelheid braakballen in een Sahelland kon worden verzameld. Over de dispersie van velduilen is feitelijk weinig bekend. Dit exemplaar zou een Europese broedvogel kunnen zijn. Foto: Ben Koks.